

GEBIOLOGEERD DOOR ZICHZELF

Het literaire leven van

H. MARSMAN

&

E. DU PERRON

Expositie

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

1 okt t/m

26 nov 1999

KB

WOORD VOORAF

Een eeuw geleden werden twee schrijvers geboren die een sleutelrol zouden spelen in de Nederlandse literatuur van het Interbellum: Hendrik Marsman (30 september 1899 - 21 juni 1940) en Charles Edgar du Perron (2 november 1899 - 14 mei 1940). De Koninklijke Bibliotheek herdenkt dit feit met een tentoonstelling op basis van haar rijke collecties van deze twee auteurs.

Het Marsman-archief werd bijeengebracht door mw R Marsman-Barendregt, en in 1948 overgedragen aan de KB. De Du Perron-collectie werd in 1954 aangekocht van AAM Stols. Sindsdien zijn deze verzamelingen regelmatig aangevuld.

De tentoonstelling, samengesteld door Reinder Storm en Kees Thomassen, met medewerking van Klaas van der Hoek, is te bezichtigen van 1 oktober tot en met 26 november 1999. Er zijn hoogtepunten uit de beide collecties te zien, voor de gelegenheid aangevuld met enige stukken uit de collectie van het Letterkundig Museum.

Dr W van Drimmelen

Algemeen directeur

H. MARSMAN

Hendrik Marsman werd op 30 september 1899 te Zeist geboren, als zoon van een boekhandelaar. Omdat hij een vrij zwakke gezondheid had, was hij al bijna twintig voor hij met goed gevolg de HBS-opleiding in Utrecht (waar hij bevriend raakte met Arthur Lehning) kon afronden. Een rechtstudie, eerst te Leiden en vervolgens te Utrecht, leverde hem de mees-tertittel op. Marsman vestigde zich in 1929 na zijn huwelijk met Rina Barendregt te Utrecht als advocaat. Een beroepsbezigheid die hij in 1933, mede met het oog op zijn gezondheid, verwisselde voor het in het Nederlandse taalgebied zo moeizame 'leven van de pen'. Dit bood hem gelegenheid het warme Zuiden op te zoeken en de laatste ja- ren van zijn leven vertoefde hij dan ook grotendeels buitenslands.

De definitieve keuze voor de letteren had een lange voorgeschiedenis. Al vanaf zijn vroege jeugd schreef Marsman gedichten, waarmee hij in 1918 voor het eerst naar bui- ten trad. Een reis naar Duitsland in 1921 bracht hem in contact met het Duitse Expres- sionisme, dat in de daaropvolgende periode van grote invloed op zijn eigen werk zou zijn. Zijn doorbraak kwam twee jaar daarna met de publicatie van *Verzen*, door de kleur van het omslag befaamd als 'het rode boekje'. Op deze bundel zou hij er in een periode van tien jaar nog vijf laten volgen. Begin jaren twintig begon hij ook naam te maken als criticus in tijdschriften als *De Nieuwe Kroniek*, *Den Gulden Winckel* en *De Gids*, een positie die hij kon verstevigen toen hem in 1924 samen met Roel Houwink de redactie van *De Vrije Bladen* werd aangeboden. Vanaf 1931 nam met de oprichting van *Forum* door Ter Braak en Du Perron zijn vooraanstaande rol wat in betekenis af, ten faveure van het genoemde tweetal. Selecties van zijn artikelen zijn onder meer gebundeld in *De anatomische les* (1926) en *De lamp van Diogenes* (1928).

Marsman heeft herhaaldelijk pogingen gedaan zich ook als prozaschrijver te mani- festeren, maar noch *Vera* (1931), noch *De dood van Angèle Degroux* (1933) kunnen – ondanks de sympathieke pogingen van Du Perron die verhalen van kitsch en pathetiek te ontdoen – geslaagd genoemd worden. Het is tekenend dat in commercieel opzicht de samen met S Vestdijk geschreven briefroman *Heden ik, morgen gij* de succesvolste titel is gebleken, terwijl ook dit niet meer is dan een aardig curiosum, dat zich vooral leent om de relatie tussen de twee correspondenten te documenteren. Daarnaast heeft Mars- man vertalingen op zijn naam staan van Gide, Nietzsche en Teixeira de Pascoaes. Op- merkelijk is dat hij reeds in 1938 overging tot de publicatie van zijn zeer selectief sa- mengestelde *Verzameld werk*, waarin van zijn gedichten en prozastukken bijna de helft, en van zijn kritische beschouwingen ongeveer tweederde de eindstreep niet haalde. Hoe divers Marsmans letterkundige werkzaamheden ook waren, hij was en bleef bovenal dichter en als zodanig zou hij zich nog eenmaal in zijn volle kracht tonen met de in 1940 verschenen bundel *Tempel en kruis*.

Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog deed hij verwoede pogingen om

Hotel Legrand

hem open, en hij hield haar, als achteloos, met twee sterke vingers open voor wie er mocht volgen.

O.H.

~~Hij wierp zelfs een vluchtigen blik over zijn schouder, voor het geval er eens niemand onmiddellijk mocht volgen, maar~~ De minnaar nam de deur van hem over, en terwijl het meisje naar voren schoot, ontmoetten haar oogen die van den man die vóór haar geloopt had en die haar nu eenigszins spottend aankeek. ~~Zij bloosde verward~~ *overdueren en onjuist*

n'est pas mal,

— Mais il ~~est très gentil~~, fluisterde zij, toen de koning weer voor zich keek; en de minnaar, opvallend sec naast haar vlamme geestdrift beaamde het: het gezicht dat zich vluchtig had omgekeerd was van een opvallende kracht, zeer onregelmatig maar zeer markant en bezielde door grijsgroene oogen die als meren geslepen lagen in de sterke bochten der kassen. Maar de glans en de adel die zij den hockigen kop verleenden werd bedreigd en bijna verwoest door een smalle gulzige mond. ~~Plotseling~~ was hij uit hun gezicht verdwenen.

Zij wachtten op een bus ~~naar Montmartre, en~~ *de* De oogen van de jonge vrouw schenen niets te zien van wat zij zagen, ~~zij voelde zelfs niet waar zij was, hoewel zij die rit door de stad toeh dagelijks maakte. Zij scheen te staren in een raadselachtig verschiep.~~

— Waar denk je aan, vroeg haar vriend en stootte haar wakker, aan die vent van daarnet?

— O neen, zeide zij, met een ~~verre dwalende~~ stem, die hij niet van haar kende. Maar beeld,

gangaanhe worden bij des Franche konde!

naar Engeland te ontkomen en het lukte zijn echtgenote twee plaatsen te bemachtigen op het S.S. Berenice. In de vroege ochtend van 21 juni 1940 ging het schip echter door een ontploffing in de machinekamer – en niet zoals zo vaak wordt beweerd als gevolg van een Duitse torpedo – in de Noordzee ten onder en kwam er een einde aan het leven van een van de letterkundigen die het gezicht van de Nederlandse literatuur tijdens het Interbellum hebben bepaald.

DE INVLOED VAN DU PERRON

Een aspect dat in het Marsman-archief zeer goed is gedocumenteerd, is de enorme invloed die Du Perron op Marsman heeft gehad. Hun eerste ontmoeting vond plaats op 22 februari 1931 ten huize van Menno ter Braak. Aanvankelijk stond Du Perron zeer gereserveerd tegenover de figuur Marsman, zoals bijvoorbeeld blijkt uit een aantekening van februari 1928 in *Cahiers van een lezer*: ‘Marsman heeft kritische gaven, maar 50% minder dan hij zou willen doen geloven. Het is misschien mijn ongeluk dat ik, met de beste wil der wereld, niet langer dan drie bladzijden hem kan volgen zonder onwillig te worden en ongelovig voor al wat hij verder te vertellen heeft. Hij weet het ook werkelijk bijna té goed: als daar niet zijn talent van dichter was, men zou zeggen: het is het kenmerk van imbeciliteit.’ Hun relatie was dan ook koel, maar dat veranderde toen bleek dat Marsman in de beroemde ‘Vorm of vent’-polemie tussen DAM Binnendijk enerzijds en Ter Braak en Du Perron anderzijds veel dichters bij het standpunt van de laatsten stond dan Du Perron aanvankelijk meende. Tussen hen ontwikkelde zich vervolgens een hartelijke vriendschap die in de loop der jaren alleen maar aan kracht won. De 218 door Du Perron geschreven brieven vormen daarvan een overtuigend bewijs, hoewel hij het niet kon nalaten om de eerste brief waarin hij Marsman tutoyeert te beginnen met: ‘Beste Hennie (afgrijselijke naam!)’.

De vriendschap spreekt daarnaast heel duidelijk uit de nauwgezette wijze waarop Du Perron telkens weer de producten van zijn compaan van commentaar voorzag. Gebeurde dat deels al vóór publicatie, ook daarna was hij bereid, met de pen in de hand, een werk ten tweede en soms zelfs ten derde male weer vanaf het begin tot het (bittere) eind uiterst kritisch door te lezen.

Een tastbaar bewijs van deze bemoeienissen vormen de vier door Thelen geschonken boeken met aantekeningen van Du Perron met het oog op de samenstelling van Marsmans *Verzameld werk*. Zijn observaties zijn vaak vermakelijk om te lezen. Zo zet

< Pagina uit de eerste druk van H Marsman, *De dood van Angèle Degroux* (1933) met wijzigingsvoorstellen van E du Perron

hij door een prijzende opmerking over Rilke's *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* een dikke streep met in de kantlijn een sarcastisch 'Kom kom, dat boudoirpoepje!' Ook in zijn commentaar op *Vera*, dat geheel omgewerkt tot een nieuw verhaal met de titel 'Hedda' in het *Verzameld werk* zou worden opgenomen, maar door de eeuwig twijfelende Marsman uiteindelijk toch terzijde werd gelegd, komt hij vaak snedig uit de hoek. Zo voorziet hij een passage waarin staat dat Vera 'gedrenkt en bijna tastbaar omtrild [werd] door een fluidum van ozonisch gehalte, dat uit haar vooral ontstond' van het dodelijke: 'Waarom beleedig je je heldin toch zoo? Vertel dan meteen dat ze zweetvoeten had.' Indrukwekkend is zijn niet aflatende ijver om van *De dood van Angèle Degroux* te redden wat er te redden viel, want au fond vond hij het een mislukt boek. Hoewel hij bij de totstandkoming van de eerste druk al uitvoerig commentaar op de oerversie en de drukproeven had geleverd, ging hij er in 1937 – tot verbijstering van zijn echtgenote, die het pure tijdverspilling vond – met zijn kritische pen nog een keer helemaal doorheen. Wie het Thelen-exemplaar vergelijkt met de versie die in het *Verzameld werk* is afgedrukt, ziet dat Marsman Du Perrons adviezen bijna allemaal heeft opgevolgd; zo werden bijvoorbeeld de eerste twee hoofdstukken samengevoegd, waarbij er van het oorspronkelijke eerste hoofdstuk nauwelijks één bladzijde tekst overbleef.

LEVEN VAN DE PEN

Hoewel in het Marsman-archief geen geregelde administratie is overgeleverd, bevat het voldoende gegevens om te concluderen dat Marsmans leven zich in financieel opzicht altijd in de marge heeft afgespeeld. Weliswaar had hij zich na zijn studie geassocieerd met mr C den Besten en hield hij zich als advocaat en procureur vooral bezig met failissementen en echtscheidingszaken, maar veel loop zat er niet in de praktijk. Marsman kon daar niet echt rouwig om zijn, want zijn ziel en zaligheid lagen nu eenmaal in de literatuur. Uiteraard werden ook andere inkomstenbronnen aangeboord, maar daarvan moet men zich evenmin overdreven voorstellingen maken. Rina Barendregt bleef na haar huwelijk met de dichter werkzaam in het onderwijs en van tijd tot tijd kwamen er betalingen binnen voor Marsmans bijdragen aan een breed scala van periodieken. Verder verzorgde Marsman een aantal malen lezingen voor de Volksuniversiteit, hield een zestal radiopraatjes voor de AVRO-microfoon in het programma van PH Ritter jr en droeg wel eens voor uit eigen werk. Een curieuze poging om aan geld te komen was het te koop aanbieden van de manuscripten van *Vera* en *De dood van Angèle Degroux* aan MBB Nijkerk, een Nederlandse zakenman en bibliofiel die in Brussel woonde en die Rina regelmatig wat geld liet bijverdienen door haar zijn boekenbezit te laten catalogi-

seren. De offerte werd niet geaccepteerd en beide handschriften kwamen uiteindelijk in het bezit van een andere boekenliefhebber en mecenas, MR Radermacher Schorer. Een mogelijke inkomstenbron heeft hij altijd afgewezen: het aanvragen van een uitkering uit de kas van de Vereniging van Letterkundigen.

Natuurlijk waren er nog de honoraria voor de dicht- en essaybundels en prozawerken, maar hierop kon zeker geen geregeld bestaan worden gebouwd. Als voorbeeld mogen de vijf bundels gelden die Marsman bij de Utrechtse uitgeverij De Gemeenschap publiceerde: bij een maximale oplage (inclusief herdrukken) van 1200 exemplaren bedroeg het totale honorarium over de periode 1930-1939 f 889,63 met 1930, waarin f 375,74 op zijn giro werd bijgeschreven, als absolute uitschieter. Als men bedenkt dat hij na een reis door Zuid-Europa tot de conclusie kwam dat het mogelijk moest zijn om van 1500 gulden per jaar in Italië te leven, dan is duidelijk hoe ver ideaal en werkelijkheid van elkaar verwijderd waren.

De financiële onzekerheid bleef ook bestaan toen Marsman eind 1932 met Querido een contract sloot dat hem gedurende twee jaar een maandelijks uitkering van f 100 opleverde, in ruil waarvoor hij zich verplichtte drie romans af te leveren. Want deze basisuitkering bracht hem ertoe zijn kwakkelende advocatenpraktijk stop te zetten en doordat hij vervolgens besloot om samen met Rina een reis van een jaar te maken, viel ook haar inkomen weg. Hoe zuinig het echtpaar met de centen moest omgaan, blijkt uit een cahier waarin Rina de eerste hoofdstukken van de door Marsman gedicteerde roman *De twee vrienden* noteerde. Dat bevat namelijk ook huishoudelijke aantekeningen, met daarin alle reisuittagen tot op de cent nauwkeurig verantwoord. Het reizen ging in treinwagons van de derde klasse, eten werd zoveel mogelijk op de markt gekocht en zelf bereid.

De situatie verslechterde aanzienlijk toen Marsman de maandelijks toelage liet stopzetten omdat hij niet aan zijn verplichtingen tegenover Querido kon voldoen. Maar er waren lichtpunten, zoals de toekenning in 1936 van de Van der Hoogtprijs ad f 1000 voor de bundel *Porta nigra*. Marsman zal deze prijs enigszins contre coeur in ontvangst hebben genomen, want een jaar eerder had het bestuur van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde de voordracht nog afgewezen, hetgeen een enorm tumult in de literaire wereld veroorzaakt had. Verder kwamen er weer geregelde inkomsten doordat Marsman, dankzij S Vestdijk, in 1938 werd benoemd tot vast poëziecriticus van de *NRC*. Dat dit baantje hem tegelijk veel ergernis opleverde, nam hij maar voor lief. Ook de vertalingen die hij in deze periode maakte en het in 1938 op de markt brengen van zijn drie delen *Verzameld werk* genereerden weer de nodige pecunia. Maar dat het 'grootsch en meeslepend leven' in de verbeelding bleef steken, moge duidelijk zijn.

POËZIE

Vlam

Schuimende morgen

en mijn vuren lach
drinkt uit ontzaggelijke schalen
van lucht en aarde
den opalen dag

Met de keuze van juist dit gedicht als opening van de in 1923 verschenen bundel *Verzen* doorbrak Marsman weliswaar de chronologische ordening ervan, maar het effect was overdonderend. In één klap was zijn reputatie als dichter gevestigd: 'De verschijning van Marsmans eerste dichtbundel "Verzen" is een datum geweest in de Jong Hollandsche literatuur. Geen jongere zal dezen datum vergeten. Het roode boekje, dik zwart bedrukt, ging van hand tot hand. Iedereen kende het van buiten', zo getuigde een anoniemus nog in 1936. Dat Marsman ook in de eerste decennia na zijn dood nog tot de meest gelezen dichters van het Nederlandse taalgebied bleef behoren, kwam doordat hij bij uitstek de belichaming was van het elan en het enthousiasme van de jeugd. Het ongeremde vitalisme en de opbouw en vormgeving van zijn poëzie – veronachtzaming van de gangbare regels van grammatica en stijl, een stotend ritme en de vaak in isolerend wit geplaatste woorden – spraken tot eenieders verbeelding.

Marsman was geen dichter die de hele dag met een blocnootje op zak mooie regels noteerde en die dan geduldig uitwerkte tot een gedicht. Zijn inspiratie kwam bij vlagen en het soms jarenlang uitblijven ervan kon hem met diepe wanhoop vervullen. Een voorbeeld van zo'n poëtische eruptie vormt zijn verblijf tijdens de herfstmaanden van 1936 te Schaerbeek. In een paar weken tijd produceerde hij veertig gedichten, waarvan twintig tussen 14 en 16 november, en daarvan weer negen op één dag. Zijn medehuurder Konrad Merz heeft vastgelegd hoe Marsman minstens eenmaal per dag zijn kamer kwam binnenstormen om hem een gedicht voor te lezen dat hij zojuist in grote haast, alsof het hem door een onzichtbare instantie werd gedictieerd, had neergepend. Soms hield hij halverwege op met de mededeling: 'Er komt weer iets', om meteen daarop weg te rennen, op weg naar het volgende gedicht.

Overigens zat Marsman toen al in wat hijzelf karakteriseerde als de derde periode (1936-1937) van zijn dichterschap, de tijd van onder meer het beroemde 'Herinnering aan Holland', waarvan het begin inmiddels tot het collectieve geheugen behoort: 'Denkend aan Holland / zie ik brede rivieren / traag door oneindig laagland gaan.' Was het

vitalisme het kenmerk van de eerste periode (1919-1926), in de tweede periode (1929-1933) domineert de dood, die soms met berusting, maar vaker nog met afschuw in het gelaat wordt gezien. Dit echter niet zonder verzet, zoals uit het van ongebreidelde levensdrift getuigende begin van 'De grijsaard en de jongeling' blijkt: 'Grootsch en meesleepend wil ik leven! / hoort ge dat, vader, moeder, wereld, knekelhuis!' Een poging tot een verzoening met de dood door een kortstondige toenadering tot de groep dichters rond het tijdschrift *De Gemeenschap* en de katholieke kerk, liep op niets uit. In de derde periode is de dood weliswaar nog steeds aanwezig, maar wordt nu minder gezien als een louter negatieve kracht. Het is veeleer de spil die alles in beweging houdt, zoals bijvoorbeeld doorklinkt in de volgende strofen in het gedicht 'De wijnpers':

maar uit uw vlees, vervallen,
melaats geworden lust,
stijgen bij honderdtallen
de liedren langs de kust

en doen de tuinen schallen
van vreugden, warm en rood;
gij zijt ten prooi gevallen
den wijnpers van den dood.

Het is overigens opmerkelijk dat Marsman de gedichten uit deze periode nooit in een bundel op de markt heeft gebracht, waardoor de selectie die hij daarvan in zijn *Verzameld werk* opnam, eigenlijk als de eerste publicatie in boekvorm kan gelden.

Over de vraag of de dichter zijn vroege dood voorvoeld heeft, kan men slechts speculeren. Feit is echter dat zijn laatste bundel *Tempel en kruis* (1940) zich laat lezen als een autobiografie en literair testament. Episch van opzet (de regelmatige versificatie grijpt zelfs terug op de classicistische alexandrijn), maar lyrisch in zijn uitwerking, vormt dit werk een poging tot verzoening van de christelijke en de antieke cultuur. Maar tegelijkertijd blijft er dit verpletterend inzicht: 'ik sta alleen, geen God of maatschappij / die mijn bestaan betreft in een bezielde verband.'

HET MARSMAN-ARCHIEF IN DE KB

In 1947 kreeg Marsmans weduwe, Rina Barendregt, een officiële staatsopdracht om het verspreide – al of niet uitgegeven – werk van haar man te verzamelen. In verschillende bladen deed ze een oproep aan het publiek, dat ze als 'mede-erfgenaar' van Marsmans

werk aansprak, en beriep ze zich op haar 'verantwoordelijkheid tegenover de gemeenschap'. Omdat het haar niet bekend was waar het materiaal uiteindelijk zou worden ondergebracht, wendde zij zich tot bibliothecaris L. Brummel met de vraag of de Koninklijke Bibliotheek hiervoor niet in aanmerking kon komen. Brummel speelde deze vraag door naar het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en het resultaat was dat op 5 oktober 1948 een stapel dossiers naar de Koninklijke Bibliotheek werd gezonden. In de correspondentie hierover was sprake van het 'Marsman-archief', maar Brummel vond dat – gezien de beperking tot het literaire oeuvre – een misleidende naam. Vandaar dat het Ministerie hem in de begeleidende brief meedeelde: 'Over de benaming van deze schenking bestaat thans eenstemmigheid; zij zal bekend staan als de Marsman-Verzameling.' Dat er desalniettemin sinds jaar en dag tóch sprake is van het Marsman-archief komt doordat de samenstelster zich niet beperkte tot het oeuvre als zodanig, maar ook de achtergronden van het scheppingsproces en de levensfeiten trachtte te documenteren. En het strekt haar tot eer dat zij daarin zeer ruimhartig was; brieven van vroegere geliefden van de dichter zoals Anne-Margarethe Bahr, Slawa Weyna en Charley Toorop kregen keurig hun plek naast de correspondentie met collega-letterkundigen, tijdschriftenredacties en uitgeverijen.

Wat mevrouw Marsman uit eigen bezit in het archief kon onderbrengen zal niet erg omvangrijk zijn geweest. Het voortdurende reizen vanaf 1933 nodigde niet uit tot het aanleggen van een uitgebreid archief en alles wat het echtpaar in 1940 mee naar Engeland kon nemen, ging verloren. Bovendien had Marsman nooit de behoefte gevoeld om zijn leven te documenteren. Zijn onverschilligheid voor zijn persoonlijke verleden sloeg soms zelfs om in een diepe weersin en leidde dan tot een ongekende opruimwoede. 'Hij behield vrijwel niets,' schrijft Arthur Lehning in het begin van de biografische schets *De vriend van mijn jeugd*. Deze kritische houding had Marsman ook tegenover zijn werk. Het liefst had hij alles uit het verleden waar hij niet langer achter kon staan, geheel willen verdonkeremanen. Een kenmerkende uitspraak in 'Proeve van zelfcritiek' uit 1938 luidt: 'In naam van wat ik nog niet heb geschreven, verwerp ik *alles* wat ik geschreven heb, hoewel ik zeer goed weet wat het waard is.'

Het is dan ook mede aan de bewaarzucht van derden te danken dat het archief toch nog redelijk wat unica bevat. Vooral het besluit van MR Radermacher Schorer om in 1948 alvast een deel van zijn rijke Marsman-verzameling aan de Koninklijke Bibliotheek te schenken zorgde voor een welkome aanvulling. Zijn collectie omvat onder meer het handschrift en de door Du Perron becommentarieerde gedrukte versie van *Vera* dat in 1931 in *De Vrije Bladen* was verschenen, het handschrift van *Penthesilea* (1925) en het typoscript met talrijke eigenhandige verbeteringen van *Tempel en kruis* (1940). Van andere Marsmaniana – zoals de handschriften van *De dood van Angèle Degroux* en de samen met S. Vestdijk geschreven briefroman *Heden ik, morgen gij*

(1936) – kon Schorer toen nog geen afstand doen, maar die werden door zijn weduwe in 1960 alsnog aan de Koninklijke Bibliotheek geschonken. Dat hij zoveel bezat, hangt samen met het feit dat hij Marsman meer dan eens financieel ondersteunde, iets waarvoor deze hem uit dank graag van tijd tot tijd iets uit zijn bureaula afstond.

In 1975 werd het archief aangevuld met een hoeveelheid brieven en ansichtkaarten van Marsman aan zijn ouders, benevens een aantal typoscripten en kritieken. Het betrof een schenking uit de nalatenschap van een vriend des huizes, Halbo C Kool. Een opsomming van de herkomst van de ansichtkaarten uit 1925-1939 illustreert Marsmans onafgebroken reislust: Algerije, België, Frankrijk, Hongarije, Italië, Luxemburg, Marokko, Oostenrijk, Spanje, Tsjecho-Slowakije en Zwitserland.

In 1976 werd een verzameling van niet minder dan 218 brieven uit 1931-1940 van Du Perron aan Marsman aan het archief toegevoegd. De komst van deze collectie uit het bezit van Elisabeth du Perron-de Roos was weliswaar al in 1951 door mevrouw Marsman aangekondigd, maar door vertraging in de uitgave van Du Perrons *Brieven* was de daadwerkelijke overdracht aanzienlijk uitgesteld. Een andere verrijking van het archief vormden de stukken die door Albert Vigoleis Thelen werden afgestaan. Hieronder bevindt zich een aantal door derden aan Marsman gerichte brieven in de periode dat hij in Zwitserland met Thelen werkte aan vertalingen van het werk van Teixeira de Pascoaes, een onderneming die door de uiterst trage voortgang door Thelen omschreven is als 'de grootste vertaaltragedie die ooit heeft plaatsgevonden'. Toch was Marsman niet ontevreden, want toen hij later de eerste van de twee vertalingen: *Paulus, de dichter Gods* in handen kreeg was zijn commentaar: 'Verdomme, wat is dat mooi. Dat had Henny Marsman vertaald kunnen hebben.' Daarnaast omvatte de schenking brieven van Thelen zelf, een aantal gedichten en prozastukken, een catalogus van Marsmans bibliotheek, vier uitgaven van Marsman met commentaar van Du Perron, en, niet te vergeten, een door een anoniemus getrokken horoscoop. Onder de incidentele uitbreidingen die het archief daarna nog heeft ondergaan door aankopen op veilingen en dergelijke, zij ten slotte nog vermeld de aankoop in mei 1992 bij Beijers te Utrecht van een dossier rond de totstandkoming van de verschillende drukken van de bundel *Porta nigra* bij De Gemeenschap, waarin onder meer interessante gegevens over de aan Marsman uitgekeerde honoraria zijn te vinden.

Uiteraard bevindt zich ook materiaal bij andere instellingen dan de Koninklijke Bibliotheek. Met name het Letterkundig Museum bezit een grote hoeveelheid manuscripten en foto's en bovendien een aanzienlijke verzameling brieven van en aan Marsman. Een rijke, maar helaas nog niet ontsloten, bron voor de Marsmanstudie is ten slotte het privéarchief van Arthur Lehning.

E. DU PERRON

Charles Edgar (Eddy) du Perron werd geboren op 2 november 1899 in Meester-Cornelis, voormalig Nederlands-Indië. Zijn ouders waren welgestelde Europeanen, die al generaties lang in 'de Oost' verbleven. Du Perron bleef enig kind en groeide in een beschermde omgeving op. Al vanaf zijn jeugd was hij verslaafd aan boeken en lezen. Voorts werd hij in zijn jonge jaren bepaald door grote liefde voor en van zijn moeder en vrees en ontzag voor zijn tyrannieke vader. Zijn jeugdjaren heeft hij zelf indringend beschreven in zijn magnum opus, de 'roman' *Het land van herkomst* uit 1935 (in 1997 verscheen de 17de druk).

Begin jaren twintig verlieten de Du Perrons Indië om zich in Europa te vestigen. Daar stortte Eddy zich verwoed in het literaire leven, eerst in Parijs, later in Vlaanderen en ten slotte ook in Nederland. Du Perron woonde bij zijn ouders, onder meer op het kasteeltje Gistoux, in Waals Brabant. In 1928 trouwde hij met Simone Sechez, die twee jaar daarvoor de moeder van zijn zoon Gille was geworden. Hij schreef verhalen, gedichten, kritieken en een roman. Aanvankelijk bewoog hij zich in de marge van de literatuur, doordat zijn werk in eigen beheer verscheen, in kleine oplagen of bij obscure uitgevers. Omstreeks het eind van de jaren twintig en het begin van de jaren dertig kwam Du Perron in contact met andere schrijvers, met name door het contact met de uitgever AAM Stols en de dichter en journalist Jan Greshoff. Met veel schrijvers die hij leerde kennen sloot hij een hechte vriendschap: A Roland Holst, JC Bloem, JJ Slauerhoff, Menno ter Braak, H Marsman, S Vestdijk en Jan van Nijlen.

In 1931 richtte hij samen met Ter Braak en Maurice Roelants het tijdschrift *Forum* op. Dit vertegenwoordigde een belangrijke, nieuwe stem in het sterk verzuilde Nederland: *Forum* was kritisch, geëngageerd, onafhankelijk en persoonlijk. Du Perron publiceerde in dit tijdschrift onder meer zijn belangrijke werk *Uren met Dirk Coster*, dat door zijn polemische scherpte en gebrek aan plichtmatige eerbied een nieuw geluid vertolkte.

Du Perron woonde van 1932 tot 1936 met zijn tweede vrouw Elisabeth de Roos in Parijs. Toen in 1933 zijn moeder overleed, bleek van het familiefortuin weinig meer over. Du Perrons omstandigheden werden moeizaam. In Parijs had hij intensief contact met André Malraux en andere letterkundigen. Hij publiceerde talrijke kritieken, werkte aan vertalingen en bloemlezingen en schreef er *Het land van herkomst*. In 1936 vestigde hij zich in Nederlands-Indië, waar al spoedig bleek dat hij zich het leven daar te rooskleurig had voorgesteld. Hij werd gekweld door moeizame maatschappelijke omstandigheden en een slechte gezondheid. Niettemin werkte hij hard. Hij publiceerde twee boeken over Multatuli en de historische roman *Schandaal in Holland*, schreef kritieken voor het *Bataviaasch Nieuwsblad*, stelde de bloemlezing *De muze van Jan Companjie* samen en stond mede aan de wieg van het tijdschrift *Kritiek en opbouw*. Daarnaast stimuleerde hij jonge, Indonesische intellectuelen om zich kritisch en onafhankelijk op te stellen.

In het najaar van 1939 keerde Du Perron teleurgesteld terug naar Europa, waar juist de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken. Du Perron had zich altijd fel verzet tegen het nationaal-socialisme. Hij volgde de ontwikkelingen met afschuw en maakte zich geen illusies. Het bericht van de Nederlandse capitulatie op 14 mei 1940 raakte hem diep. Hij overleed kort daarna aan een hartaanval.

Aldus ontviel de Nederlandse literatuur in korte tijd een aantal belangrijke auteurs van dezelfde generatie. In 1936 Slauerhoff, in 1940 Du Perron en vrijwel tegelijkertijd Ter Braak, die zelfmoord beging uit vrees voor de Duitsers, en ruim een maand later in datzelfde jaar Marsman. Voor velen, misschien juist door het overlijden van de 'voormannen', bleef de generatie van *Forum* zeer tot de verbeelding spreken. De invloed ervan heeft nog lang doorgewerkt in de Nederlandse literatuur.

DU PERRON EN MARSMAN

De schrijvers E du Perron en H Marsman lagen elkaar aanvankelijk helemaal niet. Zij volgden elkaars ontwikkeling nauwlettend, maar hadden geen affiniteit met elkaars werk, noch met elkaars literatuuropvatting meer in het algemeen. Marsmans voorkeur lag duidelijk in de Duits-expressionistische hoek, Du Perron was veel meer Frans georiënteerd. Wat zij schreven over elkaar en elkaars werk vóór zij bevriend raakten, liegt er niet om. Om een indruk te geven volgen hier enkele wederzijdse kwalificaties.

Marsman over Du Perron: die giftige Indischman

'Hij verfoeit den burgerman en de litteratoren m.i. te koppig, te zuur, te giftig om van de in hen gewraakte qualiteiten volkomen vrij te zijn; integendeel lijkt mij zijn zoute-loos schimpen op futielen en futiliteiten vol verkropte nijdigheid en wrok: het is niet speels en niet vurig, niet open of scherp, maar miezerig, pesterig en flauw.'

Over de dichtbundel *Poging tot afstand*: 'poëtisch mislukt; en de geest die het schreef is honds en moerassig; en zo sarrend en koppig navrant, dat het navrante zeurig en saai werd, zoals de lamledige hangerigheid van een titel [van een verhaal in een ander boek] reeds aangeeft: "Zoo leeg een bestaan". Het verschilt daarin evenmin als een deel van het surrealisme van de treiterende motregenstemming van het z.g. proza van negentig. [...] Misschien komt hij ertoe zijn uitgever te verzoeken [...] al de exemplaren die hij nog heeft, te verbranden. Het zou een verheugend moment zijn.'

Over de dichtbundel *Parlando*: ‘Du Perron’s poëzie is ondenkbaar zonder zijn agressiviteit en zijn onbeschaamde onthullingsdrift. [...] Ik geloof namelijk dat zijn weerbaarheid en durf geen primaire trekken in hem zijn. Dieper in hem leven niet alleen een kinderachtige sentimentaliteit en weemoed, maar vooral een angst en een moedeloosheid, zo ontzenuwend en ontmannend, dat men er over verbaasd staat, hoe hij er dikwijls in slaagde die nog zó te maskeren. [...] Ik vind overigens in zijn bundel [...] vrijwel geen verzen die mij ten volle overtuigen. Niet alleen omdat zij niet klinken of stromen, maar omdat zij geen ruggegraat hebben. Zij zijn in elkaar gezet, gespijkerd en vastgeschroefd. Er is geen bindend element, rhythmisch of plastisch, dat hen organiseert tot een eenheid. Zij missen het creatieve. [...] Zijn verzen missen het scheppende beginsel, dat hen in staat stelt, alle wind en weer te doorstaan. Zij doen mij denken aan de juffrouw van biscuit die op zijn schoorsteen staat. Zijn vormkracht is te gering om zijn gegevens, gevoelens, gedachten, beelden en associaties – zijn inhoud dus, te bezielen en te herscheppen tot poëzie.’

In een brief aan Du Perron: ‘Het doet mij genoeg met ronde woorden een vijand te worden genoemd, en met name uw vijand.’

Du Perron over Marsman: om te rillen zo gewichtig

In een brief aan Gaston Bursens, 1 oktober 1929: ‘Het is een kleinzielige rotkerel, die ik met genoeg een draai om zijn oren zou geven; een onuitstaanbaar ambitieus manneke. Kloos heeft hem avant la lettre bezongen met deze 2 regels:

Gij stapt met tóórnic ópgestreden zeilen,
En kuif, parmantig in de hoogte stekend...’

In 1930, in het kader van de discussie over *Prisma*, destijds een geruchtmakende bloemlezing: ‘Marsman is onder de jongeren de “organisator” bij uitnemendheid, die het gebrek aan scheppend vermogen heeft trachten goed te maken door de magische woorden “vitaal” en “creatief”.’

‘Het mannetje van Mars doet alles wat hij kan
dat men zijn krijgsprogram niet aanzie voor een farce
maar als de zon weer schijnt blijkt zonneklaar: zijn mars
is niet zo groot, hoezeer ook groter dan de man.’

‘Marsman’s proza is al te vaak gewild en pretentieus, dus slecht. Het is vaak hortend, opzettelijk geëmbrouilleerd, vol vervelende uithaaltjes en pedant-nadrukkelijke tussen-

Tous ces prétendus délirés sublimes sont
aux dépens de l'instruction et de la
logique, ou sont des accès de vanité qui
couvrent l'ignorance ou le défaut de
pénétration.

(Vrij naar le Prince de Ligne.)

On ne peut écraser que le mufle qu'on a.
(Laurent Tailhade.)

And this too remember: a serious writer
is not to be confounded with a solemn
writer. A serious writer may be a hawk
or a buzzard or even a popinjay, but
a solemn writer is always a bloody owl.

(Ernest Hemingway.)

Ik zou nog wel wat uit Meletatuli kunnen
halen of uit Nietzsche of uit een andere
autoriteit, maar men heeft nu wel genoeg
gezien hoe leesbaar ik schrijven kan.

Bellevue, Maart 1933.

zinnen, verdraaiinkjes en afkapperijtjes, en doet soms denken aan iemand die met zijn ruggegraat deint en een been stijf houdt om te doen geloven aan zijn bijzondere en sierlijke gang.’

PRIVÉ-UITGAVEN

Hoewel Du Perrons boeken nooit goed verkocht hebben, zijn er in de loop der jaren wel veel verschillende uitgaven van zijn werk verschenen. Enkele daarvan zijn door Du Perron zelf op eigen kosten vervaardigd en niet in de handel geweest. Naast publicaties van zijn eigen werk, waaronder de vrijwel onvindbare boekjes met erotische gedichten, gaf Du Perron tussen ca. 1924 en 1939 ook enige tientallen werkjes uit van vrienden of door hem bewonderde auteurs, in kleine oplagen. De Du Perron-collectie van de Koninklijke Bibliotheek omvat een vrijwel complete verzameling van deze uiterst zeldzame privé-uitgaven.

Du Perron hield er voor een bibliofiel eigenaardige gewoonten op na. Als gedeelten uit boeken hem niet bevielen werden deze stukken eenvoudigweg verwijderd. Fragmenten uit het ene boek bracht hij soms over in het andere, waarna het geheel in grijs linnen werd gebonden. In het verlengde van deze gewoonten moeten Du Perrons privé-uitgaven worden gezien. Hij maakte een keuze uit het werk van een auteur die het karakter dat die auteur volgens Du Perron bezat het meest recht deed. De boekjes zijn minder interessant om het uiterlijk dan wel om de inhoud ervan. Ze werden in een oplage van meestal dertig exemplaren gedrukt ‘aux frais d’un amateur’ en waren bedoeld voor een ‘kleine parochie’: ze werden alleen verspreid onder vrienden en bekenden. Enkele ervan bevatten illustraties.

Over Du Perrons vroegste uitgaven is weinig bekend. Het jaar waarin ze verschenen is bij de meeste niet aangegeven, noch een plaats of drukker. Nu inmiddels duizenden van Du Perrons brieven zijn gepubliceerd komt over enkele wat meer licht te vallen, maar er schijnen er nog altijd enkele niet als Du Perron-uitgave te zijn herkend. Voor zover nu bekend liet Du Perron in de twintiger jaren veertien boekjes drukken. Negen boekjes in het Frans, met teksten van Pascal Pia, Jules Choux, Malherbe, Kao Tong T’sia, Alfred Jarry, Pierre Louÿs en Claude le Petit en vijf van Nederlandse auteurs, twee bundels van Slauerhoff, beide herziene herdrukken, en drie bloemlezingen, uit de gedichten van Jan Greshoff, Jan van Nijlen en A Roland Holst.

< Van *Uren met Dirk Coster* verschenen tien luxe exemplaren. Hierin schreef Du Perron enkele toepasselijke citaten, die hij vervolgens ook weer van ironisch commentaar voorzag

Van een flink aantal schrijvers heeft Du Perron alleen het *plan* gehad een bloemlezing te maken, van sommige auteurs heeft Du Perron daadwerkelijk een bloemlezing samengesteld *zonder* dat die ooit werd uitgegeven. Voorbeelden hiervan zijn Paul van Ostaijen en JA dèr Mouw. Tijdens het werk aan deze laatste heeft Du Perron gespeeld met de gedachte op meer gestructureerde basis geregeld boekjes te doen verschijnen in een oplage van vijftien exemplaren, zonder auteursrechten, voor de club 'Ne quid nimis', wat door Du Perron als volgt wordt verantwoord: 'We hebben een paar uitgevers bestolen: soit! maar *niets te veel*.' Deze club is echter altijd een papieren onderneming gebleven. Pas in 1938 komt hij er weer toe om voor zichzelf gedichten te laten drukken.

In Indië ging het de Du Perrons niet voor de wind. Ze leidden er het moeizame bestaan van freelance journalisten en vanaf 1 januari 1938 werkte Du Perron een paar maanden als 'daggelder' voor een vrij karig inkomen op het Landsarchief te Batavia. Dat hij in 1938 en 1939 nog vier boekjes liet drukken kwam vooral doordat het hem zo weinig kostte. Op 11 juli 1938 schrijft Du Perron aan zijn vriend Hugo Samkalden dat de dertig exemplaren *Poèmes* van Henry J-M Levet gedrukt zijn voor f 42,50, 'dus werkelijk spotgoedkoop!' Bovendien blijkt uit deze brief dat het te betalen bedrag niet geheel van Du Perron afkomstig was, maar werd opgebracht door een aantal vrienden, zodat de toch al geringe lasten verdeeld werden. In de loop van de jaren dertig had Du Perron zijn uitgever Stols al verscheidene malen aangeraden de gedichten van Levet en Nerval uit te geven. Stols was om welke reden dan ook niet tot uitgave overgegaan. In Indië liet Du Perron deze door hem geliefde teksten zelf drukken.

Vóór Nerval verschenen nog twee andere boekjes: *Cortège priapique*, scabreuze gedichten van Guillaume Apollinaire (in werkelijkheid geschreven door Du Perrons vriend Pascal Pia), en de filosofische *Réflexions* van F Paulhan.

HET LAND VAN HERKOMST

Du Perrons literaire werk is in de eerste plaats een zoektocht naar zichzelf, een confrontatie met zichzelf en een plaatsbepaling van zichzelf. Aanvankelijk zocht hij naar de juiste publicatievorm, zonder die snel te vinden. In feite was zijn beste medium zijn leven lang de brief, hij schreef er meer dan 4000, maar dat was nu juist tijdens zijn leven geen geschikte *publicatievorm*. Wel heeft hij dikwijls gebruik gemaakt van de *dialog*: in het 'Gesprek over Slauerhoff', *Het sprookje van de misdaad*, met als ondertitel 'Dialogen over het detektive-verhaal', en de verhalen uit *Nutteloos verzet*.

Du Perron begon te schrijven aan *Het land van herkomst* in 1932. Dat was het jaar waarin hij trouwde met Elisabeth de Roos. Het was zijn tweede huwelijk en Du Perron beschouwde Bep de Roos als de 'ene' waarop hij zo verwoed gejaagd had. Du Perron

zelf was van mening dat het beste wat hij had geschreven, het beste wat hij *kon* schrijven, stond in de brieven aan Bep. Die brieven zijn niet bewaard gebleven. Niettemin is *Het land van herkomst* te beschouwen als een soort van rekenschap omtrent zichzelf die hij aflegde aan Bep. Du Perron beschrijft hierin indringend en meeslepend zijn Indische jeugd, zijn opvoeding, zijn 'land van herkomst' in talrijke facetten. In feite volgen de hoofdstukken die in Indië spelen min of meer chronologisch op elkaar, en beschrijven ze de persoonlijke geschiedenis van Du Perrons alter ego Arthur Ducroo, compleet met een historisch overzicht van voorgaande generaties. Daar tussendoor spelen enkele hoofdstukken in Parijs, op het moment dat het boek geschreven wordt. Er is wel gewezen op een groot verschil in stijl tussen de 'Indische' en de 'Parijse' hoofdstukken van het boek. Het boek dankt zijn roem vooral aan die 'Indische' hoofdstukken.

'Van alles wat Forum heeft voortgebracht aan romans, is *Het land van herkomst* zonder twijfel de belangrijkste,' aldus WF Hermans. Het in wezen zeer autobiografische boek draagt op de titelpagina inderdaad de aanduiding 'roman'. Du Perron voerzag terecht dat talrijke figuren die in het boek voorkomen zouden worden geïdentificeerd met in werkelijkheid bestaande vrienden en familieleden van hem. Om op voorhand die identificatie af te wijzen of op zijn minst te relativiseren werd *Het land van herkomst* dus als fictie de wereld ingestuurd. De meeste figuren uit het boek zijn natuurlijk ook niet letterlijk dezelfde als in de werkelijkheid bestaande mensen. Maar ze zijn er wel naar gemodelleerd. Du Perron zelf heeft een sleutel verschaft tot het boek. Hij deed dit voor zijn vriend Jan Greshoff in een speciaal exemplaar van het boek, dat voor dat doel met witte bladzijden werd doorschoten. Daarop schreef Du Perron talrijke verklaringen, verwijzingen en toelichtingen. In 1996 verscheen van *Het land van herkomst* een geannoteerde uitgave waarin alle aantekeningen uit dit Greshoff-exemplaar openbaar zijn gemaakt.

HERKOMST COLLECTIE

Dat de Koninklijke Bibliotheek beschikt over een bijzondere Du Perron-collectie is in de eerste plaats te danken aan AAM Stols (1900-1973). Stols en Du Perron stonden in directe relatie tot elkaar. Tussen 1926 en 1946 publiceerde Stols meer dan dertig boeken, geschreven, vertaald of samengesteld door Du Perron. Veel van de Du Perron-boeken van Stols bevatten commentaar in handschrift van Du Perron zelf.

In april 1954 wendde Stols zich tot Brummel met de vraag of de KB belangstelling had voor de aankoop van zijn Du Perron-collectie, 'de mooiste op dit gebied', aldus Stols. Brummel, bibliothecaris van de KB van 1937 tot 1962, reageerde zuinig: 'Ik kan

momenteel in het geheel niet beoordelen of inderdaad Uw collectie voor de Koninklijke Bibliotheek zo belangrijk is, dat zij een voor onze fondsen hoge uitgave wettigt', schreef hij op 14 april 1954. Hij vreesde bovendien verdubbeling met de reeds in de bibliotheek aanwezige boeken én met werken uit de voorname collectie van MR Radermacher Schorer, die in principe aan de KB was toegezegd. In de correspondentie ter zake wordt de prijs die Stols voor de collectie in zijn hoofd had niet genoemd.

In 1948 verscheen – bij Stols – *Bibliographie van de werken van Charles Edgar du Perron*. Deze bibliografie, samengesteld door Stols zelf en Du Perrons jonge vriend Fred Batten, beschrijft 98 boeken. Enig onderzoek leerde dat Stols de KB een collectie van 84 boeken te koop aanbood. Van die 84 waren er, aldus Brummel in een brief van 16 juni 1954, 43 reeds aanwezig in de collectie van de KB. Ten slotte werden in totaal 76 boeken van Stols gekocht, met steun van de Vereniging Vrienden der Koninklijke Bibliotheek. Het verheugde Stols dat de collectie in elk geval voor Nederland behouden bleef: er was al belangstelling voor getoond uit het buitenland. Overigens noemde Stols omstreeks 1971 de prijs die de KB had betaald 'helaas een symbolisch bedrag'.

Sinds de aankoop van de Du Perron-collectie van Stols wordt getracht de collectie op peil te houden en uit te breiden. Nieuwe uitgaven belanden min of meer automatisch in de collectie van het Depot van Nederlandse Publicaties en worden in de regel niet nog eens apart voor de Du Perron-collectie aangeschaft. Du Perroniana die ontbreken worden doelbewust aangekocht. In sommige gevallen betreft het dan ook luxe exemplaren op beter papier of variant-drukken.

TENTOONSTELLINGSCATALOGI EN –BROCHURES
VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK: 61
Tentoonstelling van 1 oktober t/m 26 november 1999

UITGAVE

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, 1999

SAMENSTELLING

Reinder Storm en Kees Thomassen

FOTO'S

**Collectie Letterkundig Museum (omslag, p 4)
E van Moerkerken (p 14)**

VORMGEVING

Geert Henderickx

BUREAUREDACTIE

Stafafdeling Voorlichting

LETTERTYPES

Garamond (broodtekst), Futura (koppen)

DRUK

Enroprint bv, Rijswijk

OPLAGE

200

ISSN 0169-3557; 61

De Koninklijke Bibliotheek beheert twee uitzonderlijke collecties van twee uitzonderlijke auteurs: **H. Marsman** en **E. du Perron**. Ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van beide schrijvers in het najaar van 1999 is een tentoonstelling georganiseerd van hoogtepunten uit deze verzamelingen. In dit boekje wordt de herkomst van het materiaal uit de doeken gedaan en worden enkele aspecten van hun werk belicht.

Aanvankelijk mochten ze elkaar helemaal niet, maar na hun eerste kennismaking in 1931 raakten ze hartelijk bevriend. Ze wisselden honderden brieven en Du Perron heeft grote invloed op Marsmans werk gehad. Marsman gaf, terugkijkend hierop, een aardige kwalificatie ten beste. Hij vroeg zich af wat hij gemeen had met 'dien giftigen Indischman? Eén ding: wij waren beiden door niets zo heftig gebiologeerd als door ons-zelf. Het verschil was alleen dat het fenomeen-Marsman mij de moeite van een gebiologeerd-zijn waard scheen, het fenomeen-Du Perron allerminst'.